Redaktör: Gun Berefelt 08-790 34 80 gun.berefelt@lakartidningen.se

Spännande antologi granskar medicinen i genusperspektiv

Birgitta Hovelius, Eva E Johansson, redaktörer. **Kropp och genus i medicinen.** 475 sidor. Lund: Studentlitteratur; 2004. ISBN 91-44-03217-X.

Recensent: Ingela Heimann, verksamhetschef psykiatriska kliniken, Kungälv, ordförande i Kvinnliga läkares förening.

Att lägga ett genusperspektiv på medicin innebär att nya frågor ställs kring mäns och kvinnors olika villkor i samhället och hur dessa påverkar deras hälsa. Att utifrån ett genusperspektiv medvetandegöra och analysera hur mötet mellan patient och läkare präglas av den maktrelation som finns och att med genusperspektivet som modell söka förklaring till varför t ex kvinnors symtom bedöms som mera diffusa än mäns borde vara en självklarhet i utbildningen till läkare. Fortfarande undervisas den blivande läkaren om den 20-åriga 70-kilosmannen »The golden standard«. Kvinnor, gamla och barn är annorlunda och ses som onormala i jämförelse med mannen – normen.

Genus påverkan på hälsa och ohälsa

Läkarstudenter har länge efterlyst en läkarutbildning genomsyrad av ett genusperspektiv som gör det möjligt att se hur genus/kön återspeglas i kvinnors och mäns hälsa och ohälsa. Kvinnors och mäns olika livsvillkor, livssituation och maktposition i samhället påverkar deras beteende och hur de, dvs mannen/kvinnan, gestaltar sina symtom i kontakten med sjukvården.

»Kropp och genus i medicinen« är en antologi där flera nya frågeställningar inom medicinen lyfts fram utifrån ett genusperspektiv. Vad blir konsekvenserna av att framför allt kvinnor får en sämre sjukvård än män? Hur påverkar det kvinnornas liv?

Än idag finns en bristande kunskap om kvinnors kroppar och liv och stora brister i mötet mellan vården och patienten. Alltför lite tonvikt i undervisningen läggs på att synliggöra vad klasstillhörighet och makt och påverkansmöjligheter betyder för utvecklingen av ohälsa.

Den naturvetenskapliga forskningen och medicinen har länge velat framställa sig som objektiv, neutral, rättvis och opolitisk även vad gäller kön.

Kroppen är mycket mer än ett slutet biologiskt system. Med och genom kroppen lever vi och upplever och uttrycker känslor. Medicinen har ända fram tills nu ställt sig utanför debatten kring kön och genus. I undervisningen framställs än idag mannen som norm, och kvinnan som faktiskt är halva mänskligheten betraktas som avvikande. Kultur, sociala problem och makt beaktas inte.

Därför är det befriande, glädjande och oerhört spännande att ta del av denna antologi, som Birgitta Hovelius och Eva Johansson sammanställt. Här deltar ett stort antal författare som utifrån olika infallsvinklar integrerar biologiska förklaringsmodeller med sociokulturella sammanhang samt försöker belysa hur genus/kön påverkar hälsa och ohälsa hos såväl män som kvinnor.

Diskussionsunderlag och referenser

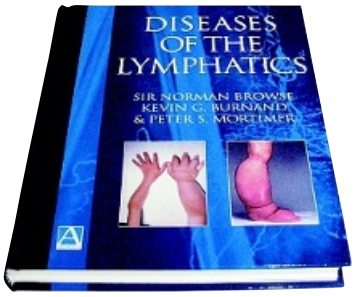
Boken är uppdelad i olika avsnitt, t ex »Genus/kön i medicinen«, där olika begrepp och teorier definieras och förklaras på ett enkelt och lättfattligt sätt. »Sjukdomar, symtom och åtgärder i ett genusperspektiv«; »Sexualitet och genus« och »Hälsa och ohälsa under livets lopp« är fler exempel på olika avsnitt i boken.

Här lyfts mäns och kvinnors olika livssituation, livsvillkor, maktförhållanden och hälsoförhållanden fram och synas utifrån ett genusperspektiv.

Samtliga författare presenterar sitt avsnitt kortfattat och utifrån den kunskap som idag finns om könsskillnader. De biologiska processerna synas i ett genusperspektiv, och individuella och sociala livsvillkors påverkan lyfts fram. Varje avsnitt avslutas med en kortfattad sammanfattning och med några frågeställningar som tål att diskuteras och funderas kring, frågor som problematiserar det som kan synas självklart. Referenser finns också angivna efter varje avsnitt.

Berikande läsning

För min del har läsningen av denna antologi varit berikande och glädjande, och jag hoppas att denna utmärkta bok blir använd såväl i medicinarutbildningen som av alla yrkesverksamma inom vården samt att den är den första i raden av fler läroböcker skrivna med genusglasögonen på.

Komplett bok om lymfsystemet och dess sjukdomar

Sir Norman Browse, Kevin G Burnand, Peter S Mortimer. **Diseases of the lymphatics.** 336 sidor. London: Arnold Publishers; 2003. ISBN 0-340-76203-9.

Recensent: Håkan Brorson, överläkare, med dr, plastikkirurgiska kliniken, UMAS, Malmö.

Detta är en gedigen och i stort sett komplett bok om lymfsystemet och dess sjukdomar. Den är indelad i två sektioner, allmänna principer och kliniska problemställningar, med totalt 19 kapitel. Den är skriven av tre ledande auktoriteter inom lymfologin med bidrag från tongivande internationella kolleger från Europa och USA. Den framhäver kombinationen av både kirurgiska och konservativa behandlingsmetoder. Boken är av särskilt intresse för plastikkirurger, kärlkirurger, angiologer, radiologer, kliniska fysiologer, men även för sjukgymnaster och arbetsterapeuter med inriktning på lymfödembehandling, som här ges en bild bortom sedvanliga konservativa behandlingsprinciper.

Efterföljare till en klassiker

Boken är en värdefull efterföljare till John Kinnmonths klassiska »The Lymphatics« som gavs ut för drygt 30 år sedan efter 20 års arbete inom lymfologin. Den första delen tar upp historik, anatomi, fysiologi, patologi, lymfangiogenes och olika undersökningstekniker samt principerna för konservativ och kirurgisk behandling. Beskrivningen av patofysiologin om lymfsystemet är välgjord, även om dess roll i immunförsvaret, lymfocytcirculation och partikeltransport knappast tas upp. Den andra delen täcker den kliniska handläggningen av lymfödem i extremiteter, genitalia, huvud och hals. Även behandling av filaria och refluxproblem samt sambandet mellan lymfödem och

kronisk venös insufficiens beskrivs i egna kapitel. Ovanliga och svårbehandlade åkommor såsom Klippel–Trenauny–Webers och Maffucis syndrom beskrivs. Slutligen tas lymfatiska missbildningar, lymfcystor/fistlar, lymfangiomatoser och lymfangiosarkom upp i ett separat kapitel. Presentationen ger direkt vägledning om hur man utreder och åtgärdar en patient med lymfödem. Detta tillfredsställer nybörjarens behov i del 1, medan del 2 ger direkt stöd för den praktiserande klinikern. Det är en vacker bok, lättläst, rikt illustrerad.

Metoder och resultat beskrivs

Den vanligaste behandlingen av lymfödem är KFÖ (kombinerad fysikalisk ödembehandling), där den viktigaste komponenten i behandlingen är bandagering (för att få bort ödemet) följt av kompressionsstrumpa (för att vidmakthålla effekten av bandageringen).

Kirurgisk behandling har använts på de patienter som inte svarat på denna behandling och omfattar ca 5 procent av patienterna vid St Thomas' Hospital. Mellan 1956 och 1990 såg man mer än 5 000 patienter med benlymfödem. De nuvarande kirurgiska teknikerna kan indelas i reducerande ingrepp i form av excision (Sistrunk, Homans, Thomson, Charles) eller fettsugning samt mikrokirurgiska rekonstruktioner där man försöker etablera nya transportvägar från ett obstruerat område till normalt dränerat område ovanför detta med hjälp av olika former av anastomoser eller transplantation av lymfkärl. Samtliga dessa metoder samt resultaten beskrivs och illustreras på ett föredömligt sätt.

Boken är en bra motvikt mot den vanligt förekommande flummigheten inom litteraturen om lymfödem och ett nyttigt vaccin mot tendentiös ovetenskaplig propaganda, speciellt när det gäller konservativa behandlingsmetoder. Tyvärr tar man inte upp de senaste rönen, där man i randomiserade studier visat att den manuella lymfmassagen (en delkomponent inom KFÖ) inte tillför något ytterligare utöver den volymminskande effekt som uppnås av enbart kompression.

Boken är ett måste för klinikern

Boken är ett måste för klinikern, naturligtvis speciellt för dem som handlägger patienter med lymfödem, men även för dem som endast då och då står inför en patient med denna diagnos, i synnerhet som dessa tillstånd oftast behandlas sparsamt och styvmoderligt i gängse kirurgiska läroböcker.

»En slipad diamant med glänsande facetter av poetiska citat«

Johan Beck-Friis. **När Orfeus vände sig om. En bok om depression som förlorad självaktning.** Stockholm: Natur och Kultur, 2005. ISBN 91-27-09364-6.

Recensent: Jan-Otto Ottosson, professor emeritus, Göteborg.

Johan Beck-Friis är docent i psykiatri, tidigare högskolelektor vid Karolinska institutet och på senare år praktiserande psykoanalytiker. Han har tagit Orfeusmyten som utgångspunkt för en beskrivning av psykoanalysens teori och användbarhet vid behandling av depression. Orfeus sorg var en drivkraft i hans vandring till underjorden för att hämta tillbaka sin döda Eurydike. Sorgen förvandlades till depression när Orfeus inte kunde motstå sin längtan att se sin älskade och därmed för evigt förlorade henne.

Patofysiologi och psykodynamik

Med en kombination av biomedicinsk förankring och psykoanalytisk erfarenhet ger Beck-Friis en allsidig beskrivning av depressioners patofysiologi och psykodynamik. Hans huvudpoäng är att förlorad självaktning med känslor av skuld och skam är kärnan i depression. På det sättet skiljer sig depression från sorg och olika former av asteniska syndrom som kan ha depressiva inslag, däribland utmattningstillstånd och posttraumatiska stressyndrom.

Välgörande odogmatisk

Beck-Friis är en säker lots på den drygt hundraåriga och långt ifrån odramatiska resan genom psykoanalysens teori, alltifrån Sigmund Freud till våra dagar. Framställningen av psykoanalytisk behandling är välgörande odogmatisk, och Beck-Friis är öppen för att särskilt i inledningsskedet kombinera med läkemedel. Han vidgår att även kognitiv terapi och andra former av psykoterapi har en betydande plats i vården, och han ger, grundat på sin långa erfarenhet, indikationer för de olika behandlingsformerna. Samtidigt understryker han betydelsen av bekräftelse, respekt för personlig värdighet och empati vid all psykoterapi. Utdrag ur sjukhistorier från egna och andras patienter gör framställningen levande. Stilistiskt är framställningen som en slipad diamant med glänsande facetter av poetiska citat.

Det är kanske självklart, men det hade varit värt att framhålla att psykoanalys inte är första val utan erbjuds när annan behandling sviktat. Nödvändiga förutsättningar i form av kompetens, tid, motivation och ekonomi föreligger inte alltid.

Personlig och strikt vetenskaplig

Beck-Friis bok bygger på en imponerande belästhet, egen neuroendokrinologisk forskning och lång praktik. Den har sin speciella charm genom att samtidigt vara personlig och strikt vetenskaplig. Han väjer inte för att utmana traditionella synsätt och anser det olyckligt att neurosbegreppet med därtill hörande primär och sekundär sjukdomsvinst avförts från den amerikanska klassifikationen (DSM). Också när han ser förlorad självaktning som ett obligatoriskt symtom vid depression går han emot såväl DSM som den internationella klassifikationen ICD-10, där känslor av värdelöshet har en mindre central ställning. Frågan om vilken avgränsning som är mest fruktbar i kliniskt arbete kan bara avgöras genom fortsatt klinisk forskning.

Särskilt inträngande är analysen av förhållandet mellan kropp och själ. Även om allt fler brovalv har slagits mellan neurovetenskap och psykiska fenomen är interaktionen gåtfull och Beck-Friis är ärlig nog att fortfarande betrakta sig som en sökare.

Bok för både psykiatern och patienten

Boken bör i första hand läsas av blivande och yrkesverksamma psykiatrer, kliniska psykologer och psykoterapeuter. I övrigt är den en guldgruva för alla som inte bara eftersträvar lindring av depressionens symtom utan också förståelse av dess psykodynamik. •